

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

18933

18934

18935

Վ. Կապույան

1. Թոփալ: - Կոտիկա 1890

2. Ե. Գրեզդիկ

Արագած Քիչիկ - Քիչիկ 1905

3. Վ. Կապույան

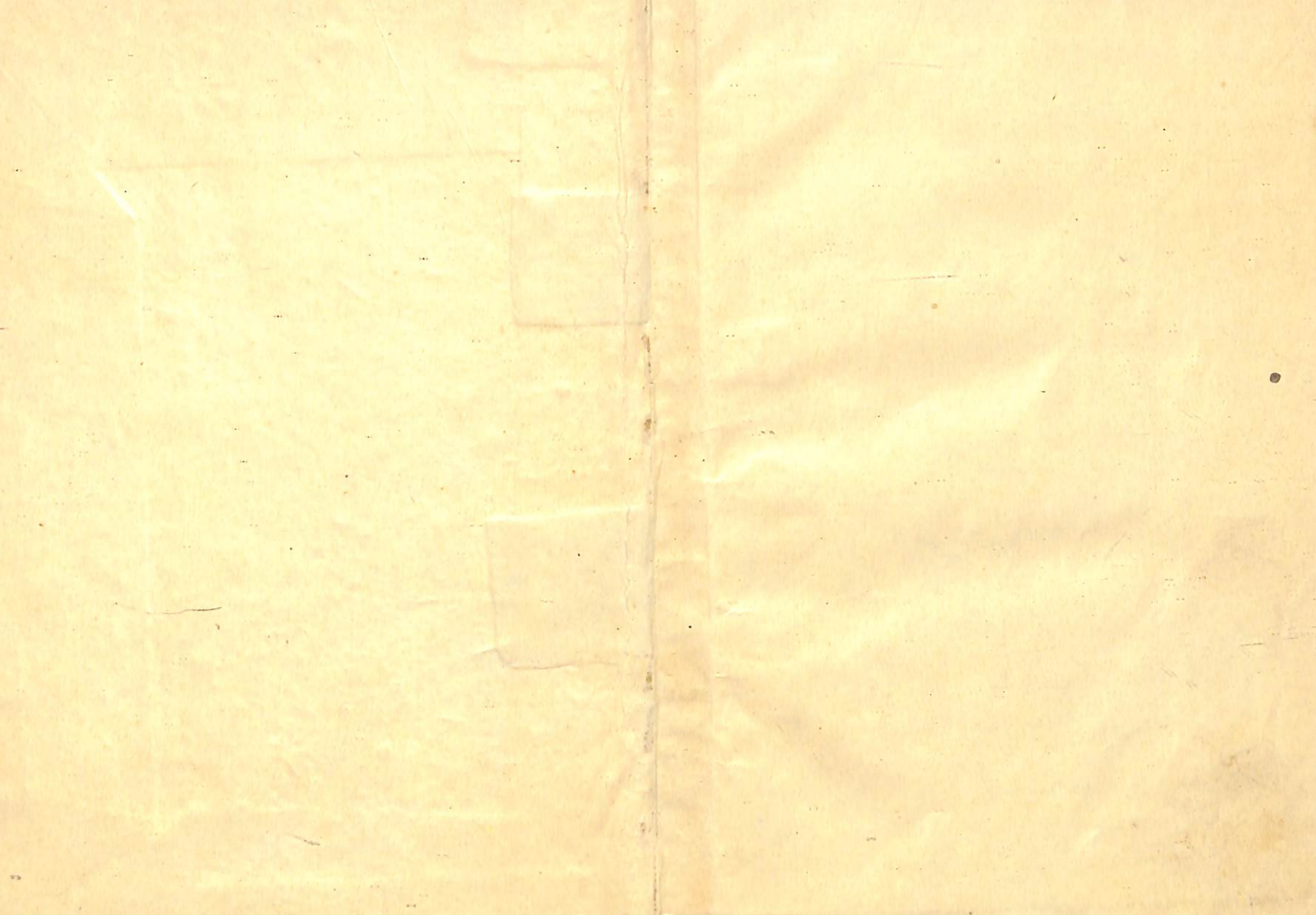
Ասունցի Օհան

Արսիկա - 1892

ԿԵՄ 9.3

391.99

ՊՔ-31

Վ Ր Ա Յ Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ի Յ

№ 6

է. ՆԻՆՑՁՎԻԼԻ

(ԻՆԳՕՐՕԴՎԱ)

ԳՕԳԻԱ ՈՒԻՇՎԻԼԻ

(Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Ա Ծ Ք)

Հրատարակութիւն

Կ. Աւանիւանցի

Թարգմ. Վ. Կ.

Թ Ի Յ Լ Ի Չ

Տպարան «ՀԵՐՄԷՍ» Բնկ. 1905 Թ.

Մաղաքեան Փողոց № 15

(83)

Հայաստանի Հանրապետություն

Վ Բ Ա Յ Գ Բ Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ի Յ

899. 962. № 6

Առևտրային

Է. ՆԻՆՑՎԻԼԻ
(ԻՆԳՕՐՕՂՎԱ.)

ԳՕԳԻԱ ՈՒԻՇՎԻԼԻ

(Պ Ա Տ Մ Ո Ի Ա Ն Ք)

Հաստատված է

Գ. ԱԼԱՆԵԱՆԵԴԻ

Թարգմ. Վ. Լ.

Թ Ի Յ Լ Ի Զ

Տպարան «ՀԵՐՄԷՍ» ԸՆԿ. 1905 թ.

Մաղաքեան փողոց № 15

(83)

4388

Дозволено цензурою. 18 ливаря 1905 г. Тифлисъ.

10076-57

ԳՕԳԻԱ ՈՒԻՇՎԻԼԻ

I

— Էն զեկուցիան *) էլի նշանակել են մեր գիւղում: Այսօր գլխին եկաւ և յայտնեց, որ իւրաքանչիւր տուն տասը մանէթ քիտի վճարէ զեկուցիայի ծախսի համար: Փայտը, խոտը, սիւմինդրն էլ առանձին, — կոտորուած սրտով ասաց Մարինէն իր ամուսին Գօղիանցին, Երբ վերջինս երեկոյեան աշխատանքից տուն վերադարձաւ:

— Էլի զեկուցիա... հօ չէս գօուել, ան կնիկ. եթէ կրկին զեկուցիանշանակեն, մեր օջախը կը քանդուի, — ասաց Գօղիան, և նրա դէմքի վրայ կնճիռներ երևացին:

— Ես ի՞նչ մեղ ունիմ, որ ինձ վրայ բարկանում ես, — յանդիմանեց Մարինէն ամուսնուն.

— Ի՞նչ էլ հիմա բան ասիր. բարկանում եմ. հասկացիր, էլի, ան կնիկ, ի՞նչ գօգո-

*) Զեկուցիա — էկզեկուցիա:

հալս նրան համար է, որ չես ասել այն տը-
նաքանդներին, թէ նադէլի, քահանայի,
փոշտի համար էլ հարկաւոր է հարկ վճա-
րել, ճանապարհների վրայ էլ պէտք է աշխա-
տել և, ի՛նչ գիտեմ, էլի ի՛նչ ուրիշ հազար ու
մի փորձանք է գալու մեր գլխին: Այս բաւա-
կան չէ, դեռ ասում էլ են թէ ձեր մէջ վնա-
սակար մարդիկ էք պահում, և զրա համար էլ
անցեալ տարի զեկուցիա նշանակեցին մեր
գիւղում: Հիմա էլի զեկուցիա: Կասէիր որ
աւելի լաւ է հողիներս մէկ անգամից հա-
նեն ու մեզ ազատեն:

— Այդ ասելով Գօգիան, դառն մտած-
մունքների տակ ճնշուած նստեց կրակի մօտ:

Գօգիա Ուիշվիլին մի քառասուն տա-
րեկան թխագոյն, նիհար, ոչ գեղեցիկ, միշտ
մռայլ ու թախծալի գէմքով տղամարդ էր. նրա
բեղ ու միտուքը սկսել էր սիւպտակել. հաստ,
կիտուած յօնքերը խիստ կերպարանք էին
տալիս նրան: Գօգիայի հայրը կալուածա-
տիրոջ ծառայելով մինչև նրա վերջին շունչը
փչելը մօտը մնաց (նրա ժամանակ դեռ
գոյութիւն ունէր ճորտութիւնը): Մահից
յետոյ նա իր երեք որդիերանց՝ Գօգիային և
երկու եղբայրներին ժառանգութիւն թողեց
մի խարխուլ, փայտաշէն անակ, մի նա-

լիա *), մի վաղխա **) և եօթը օրավար կոռ
ու բէգառի, կամ ինչպէս իրանք են ասում՝
նադէլի հող: Գօգիան եղբայրներից բաժա-
նուելով ստացաւ այս ստացուածքի մի եր-
րորդ մասը: Ճիշտ է, թէև Գօգիային, իբրև
աւագ որդու, փայտաշէն անակ բաժին ըն-
կաւ, բայց նրա փոխարէն նալիան, վաղ-
խան և մնացած սարք ու կարգը, միւս
եղբայրները վերցրին: Ի՞նչ ասել կուզէ, որ
այսպիսի աղքատ ընտանիքի ապրուստի
կարգի բերելը այնքան էլ հեշտ չէր. սակայն
Գօգիան և Մարինէն, ինչպէս երիտասարդ
և առողջ գիւղացիներ, լի յուսով և եռան-
դով կեանքի մէջ ոտ դրին ու սկսեցին գոր-
ծել: «Ի՞նչ անենք թէ այժմ աղքատ ենք.
մենք էլ կաշխատենք, մի քիչ նեղութիւն կը
բաշենք և յետոյ քաղցը կեանք կունենանք»,
— ասում էին նրանք: Ո՛չ մի դժուարութիւն,
սկզբներում, նրանց չէր վհատեցնում: «Ի՞նչ
անենք. այսօր չէ, գուցէ վաղը լաւ կը լի-
նենք», մտածում էին նրանք և եռանդուն
կերպով դիմադրում էին բոլոր արգելքնե-
րին: Գօգիան տախտակներ տաշեց անակը

*) Նալիա—մեծ պահարան, յատկապէս սի-
մինգրի համար:

**) Վաղխա—ճիւղտներից հիւսուած տնակ:

նորոգելու համար: Ժամանակն անցնում էր բայց «քաղցր կեանքը» Գողիայի ընտանիքի համար ոչ մի տեղից չէր երևում. մինչգեռ քանի օրերն անցնում էին, այնքան աւելի ու աւելի անտանելի էր դառնում նրանց համար այս կեանքի ծանր բեռը: Ինչպէս ասացի, նրանք քիչ հող ունէին, այն էլ կոռ ու բէգառի: Հարկերը օրըստօրէ աւելանում էին, բացի դրանից, նրանք արգէն հինգ գաւազները տէր էին: Եթէ ուրիշ բան էլ չը լինէր, հէնց այդ հինգ երեխաների կերակրելը հեշտ բան չէր խեղճ գիւղացու համար:

Գողիան կրակի մօտ տեղաւորուելով՝ շարունակեց. «Այս քանդուած տեղում գիշեր-ցերեկ աշխատում եմ անդադար, քըրտինքս հողի հետ է խառնւում, բայց էլի ոչ մի բան դուրս չի գալիս և դեռ ապրուստս քանի գնում, այնքան աւելի վատանում է, կեանքը աւելի անտանելի դառնում»: Նրա միրուք ու բեղերը այժմ աւելի սպիտակել էին, նա, կարծես, ձանձրացել-յողնել էր կեանքից. «Մահը լաւ է, քան այս տեսակ ապրուստը», յաճախ հառաչելով ասում էր նա:

—Աստծու առաջ մի մեղանչիր, ա

մարդ. փնօք Աստծու, մենք ողջ և առողջ ենք, գիշեր-ցերեկ աշխատում ենք, բայց չենք կարողանում երեխաների հացը վրայ հասցնել: Ի՞նչ անենք, աշխատելուց մենք չենք դադարել. իսկ թէ լաւ օր չը տեսանք, երևի մեր ճակատագիրն էլ այս է եղել: Մենակ մենք հօ չենք այսպէս. հաղար գիւղացուց մէկին չես տեսնի, որ մեզանից աւելի լաւ վիճակ ունենայ: Ողորմած Աստուածը աշխարհը մեզ համար հօ չի ստեղծել», ասում էր Մարինէն իր ամուսնուն, երբ նրանից գանդաւներ էր լսում. սակայն Մարինէն ինքն էլ յաճախ անիծում էր իր սև բախտն ու ծնուած օրը:

—Իբր թէ շատ ես մխիթարում ինձ խօսքերովդ, էլի՛. ես էլ նրա համար եմ դժգոհում, որ այսպէս անտանելի է մեր կեանքը, — պատասխանում էր Գողիան իր կնոջը:

Եւ իրաւ, ի՞նչ մխիթարութիւն կարող էր լինել Գողիայի համար, քանի որ նա պարզ տեսնում էր իր թշուառ գրութիւնը: Անդադար եզան պէս աշխատել, քրտինք թափել, տանջուել, բայց էլի կին ու երեխաները մերկ ու յաճախ քաղցած թողնել, դուրկ սեպհական հողից, այն ինչ հարկերը օրէ ցօր շատանում էին: Գաւառապետ, կալ-

ուածատէր, քահանայ, տանուտէր, երևակայեցէք մինչև անգամ զգիրն էլ նրան է սպառնում և նրա վրայ բռնանում. իսկ ասորուստը բարելաւելու յոյս ոչ մի տեղից չէր երևում: Մի՞թէ կարող էր չը տխրել և չը զգուել իրանից: Այն տախտակները, որոնցով ուզում էր տունը նորոգել, վաղուց արդէն վաճառուել էին զանազան հարկեր վճարելու համար: Այդ հերիք չէ. նա ստիպուած էր իր կնոջ բերած օժիտը ևս՝ գորգ, կարպետ, պղինձ և «քիսէի» դէյրա, որ գնել էր Մարինէի համար հարսանիքի օրը, խստապահանջ հարկահաններին տալ: Օրինաւոր կերակուրների բացակայութիւնը, ընտանիքի մերկութիւնը կամ ինչպէս ինքը Գօգիան էր ասում՝ «դառն աղքատութիւնը», յաճախ զանազան հիւանդութիւնների պատճառ էին դառնում: Այսպէս մի անգամ ամառը նրա երեխաներից մէկը հիւանդացաւ, մեռաւ, միւսը հիւանդութիւնից ընդ միշտ խուլ-համր դարձաւ: Այս տեսակ անմխիթար գրութիւնը Գօգիային կեանքից զգուեցրել էր և նա մեռելներին էր երանի տալիս և այդ պատճառով գանդատուում էր կեանքից ու աշխարհից: Նա յաճախ այնպիսի բաներ էր խօսում, որ լսողներն ասում էին՝ եթէ

այդ խօսքերը տեղ հասնելու լինեն, Գօգիան սիբիրական կը լինի:—Մի անգամ եկեղեցու մասին խօսակցութիւն պատահեց. Գօգիան խօսակցութեան մէջ մտաւ և այնպիսի խօսքեր ասաց, որ քահանան ուզում էր նրան դատարանի մատնել, և այդ բանը նա անշուշտ կանէր, եթէ ժողովուրդը չաղաչէր նրան, որ ներէր «տգէտ» գիւղացուն: Մի անգամ էլ դատարանում այն տեսակ խօսքեր արտասանեց, որ աները միայն փող ծախսելով մի կերպ կարողացաւ նրան տանուտէրի ձեռքից ազատել:

—Յետոյ մինչև կաղանդ պիտի վճարեմ տաս մանէթը,—հարցրեց Գօգիան իր կնոջը, երկար մտածելուց յետոյ:

—Այս երեք օրում ով չը վճարէ, կը կողոպտեն, պատասխանեց կինը:

—Աստուած նրա օջախը շէնացնէ. գովօղ ունիմ, թէ ինչ է. ո՞րտեղից ճարեմ տասը մանէթը: Կաղանդից յետոյ էլ լաւ անուշ կանեն, եթէ տասը մանէթ կարողանամ ճարել. շատ հեշտ են կարծում հա՛ տասը մանէթ ճարելը: Եթէ ամբողջ ձմեռ անվերջ աշխատեմ, չեմ կարող տասը մանէթ ստանալ: Մի՞թէ բաւական չէր, որ անցեալ տարի կաշիս քերթեցին. ասում էին՝ աւագակը

մեր ձեռքից փախաւ: Ես ի՞նչ անեմ, որ փախաւ: Ես ի՞նչ աւազակ փախցնող եմ. եթէ փախցնել կարողանայի, ես ինձ կը փախցնէի և միանգամից կազատուէի այս տանջանքներից: Այս բանում տանուտէրն ու գրազիրն էլ են մեղաւոր. զեկուցիայի ծախս ասելով՝ աշխարհ են կողոպտում և կէսն իրանց գրպանն են խոթում: Վատը նրանք են, նրանք մարդ են: Բայց չեն թողնում, որ մենք մեր խելքով գրազիր կամ տանուտէր ընտրենք: Ի՞նչ էք կարծում. իրանք փախցնում են այն աւազակներին, իսկ յետոյ ասում, թէ ձեզ աւազակներից պիտի պաշտպանենք և մեզ մաշկում են: Այդքան վնաս ոչ որ և ոչ մի աւազակ չի կարող պատճառել: Մի՞թէ այսքան հարկերը բաւական չեն. մէջքս ծռուել է այսքան հարկ տալով, այժմ էլ այդ հնարեցին: Երանի մի անգամից հոգիներս հանեն ու պրծրենն, ասում էր Գօգիան գայրացած և անզագար ծխում կարճ չիբուխը:

— Ես ի՞նչ իմանամ, այսպէս ասաց այն պապանձուելուն, ասաց Մարինէն նեղացած:

— Է՛հ, ի՞նչ անեմ որ ասաց. չեն թողնելո՞ւ, որ հանգիստ սրտով կաղանդը լուսացնեմ: Բայց զիցուք կաղանդն էլ լուսա-

ցրի, իսկ յեանջ... յետոյ սրտեղից պէտք է այդքան փողը ձարեմ:

Վերջում Գօգիան ինքն իրան մխիթարվեց այն յուսով, թէ մինչև կաղանդ երեք օր կայ, այդ երեք չորս օրում չեն կողոպտի, իսկ յետոյ կաշխատէ մի տեղից ձարել և կը տայ:

II

Տարեմուտին ախրն թաց օրն էր: Չը նայած որ գիշերը բաւականին ձիւն էր եկել, բայց առաւօտեան երկինքը պարզ էր: Չմտուայ անգոր արևը դանդաղօրէն բարձրանում էր ջինջ ու փայլուն երկնակամարի վերայով: Նրա ճառագայթներն անցնում էին ձիւնապատ ծառերի միջով: Գօգիա Ուիշվիլին նստած էր իր տանը: Նա կարծես մոռացել իր բոլոր ցաւերն ու հոգսերը. ուրախ գուարթ գէմքով երբեմն իր կնոջ հետ էր խօսում, երբեմն երեխաներին էր փաղաքշում: Գօգիան ուրախ էր, որ կաղանդի «ճաց ու գինին» և ուրիշ բաները արդէն պատրաստ էին: Նրա գէմքի վրայ փայլող ժպիտն ու գոծունակութիւնը Մարինէն Աստծու ողորմութիւն էր համարում. նա իրան

այդ օրը երջանիկ էր զգում, կարծես 15—
16 տարեկան օրիորդ լինէր, այնպէս ուրախ-
ուրախ թխում էր կաղանդի խանապուրին*):
Գօգիայի երեխաներն էլ, ինչ ասել կուզէ,
ծիծեռնակներինման ծլւլլում, հրճում էին,
— կաղանդը մօտենում էր, «խաճապուրիները»
թխուում էին, չաղ խողն ու հաւերը մոր-
թուելու էին, ծնողներն էլ ուրախ էին, սը-
բանից աւելի ի՞նչ բախտաւորութիւն կա-
րող էր լինել նրանց համար: Ամենից շատ
ուրախ էր փոքրիկ Թէրրոն, որ մէկ-սէկ
մօր մօտ էր վազում և սկսում էր թոթովել.
«Մայրիկ, մեծ հաց էլի կը սինե՞ս», երբեմն
էլ հօր գիրկն էր ընկնում և ասում. «Հայ-
լիկ, էգուց կաղանդ է, ես չեմ քնի...»

— Հն, աղջիկս, կաղանդ է, սուրբ Բար-
սեղն է գալու, հաց, խոզ... Աստծու տուած,
ամեն ինչ ունենք: Ես առաւօտեան հրացան
կարձակեմ, ասում էր Գօգիան փաղքշե-
լով իր փոքրիկ աղջկան: Այս տեսակ ուրա-
խութիւն էր թագաւորում այն առաւօտեան
Գօգայի ծխից սևացած, փոքրիկ փայտաշէն
տնակում, այն տնակում, որի կահաւորու-

*) խաճապուրի—իւղից ու պանրից պատ-
րաստած հաց:

թիւնը կազմում էին մի ծուռ ու մուռ տախտ՝
ծածկուած խսիրով, որի վրայ կային մի հը-
նացած կեղտոտ նահալի, մի վերմակ և մի
բարձ: Տախտի տակը խառնիխուռն ածած
էին մեծ ու փոքր պղինձներ, երկու ճատ բե-
րանները կտորած փարչ: Թարէքի վրայ դար-
սուած էին տաս-տասներկու փայտէ աման-
ներ, մի փայտէ սանդ և մի խոնչայ: Տան
մի անկիւնում ընկած էին կացին և ուրա-
գը, իսկ միւս անկիւնում երկու քթոց: Սրա-
նով էլ վերջանում էր Գօգիա Ուիշվիլու տան
ունեցած-չունեցածը: Տան մութ անկիւ-
նում պսպղում էր հրացանը, որ Գօգիան
վերցրել էր աներոջից կաղանդի առաւօ-
տեան «պարպելու» համար: Գօգիան երե-
խաներին փաղաքշելուց յետոյ՝ Մարինէին
գրիմեց.

— Դէ՛հ, Մարինէ, դու մի ձեռաց ջուր
տաքացրու, միանգամից վերջացնենք այս
հաւերի և խոզի մորթելը:

— Ի՞նչ եղաւ քեզ, ան մարդ, ի՞նչ ես
շտապում. այդպէս անհամբեր մի լինիր, քէչ
համբերութիւն ունեցիր. հացերը հրէս կը
թխեմ, կը վերջացնեմ, մի քէչ այդ հացից
կուտես, յետոյ հաւերն ու խոզն էլ կը մոր-
թես, — քաղցրութեամբ պատասխանեց Մա-

ըինէն իր ամուսնուն և շուտ տուեց կրակի վրայ դրուած կարմրած խաճապուրին, որ տեղ-տեղ տաքութիւնից տրաքուել էր և որի միջում գտնուած պանիրն ու իւղը ախորժակ էին գրգռում:

Գօգիան լսեց իր կնոջ խորհուրդը և յետաձգեց խոզի և հաւերի մորթելը: Նա սկսեց, ժամանակ անցկացնելու համար, դիտել հաւաքունն ու խոզանոցը և ապա հըրճուանքով դարձաւ Մարինէին.

— Ի՞նչ չաղացել է էն խոզը, աքաղաղն էլ պակաս չաղ չի: Խեղճեր գիտէն արդեօք որ միայն երկու ժամ կեսանք ունեն... Մեծ մեղք է նրանց մորթելը, Մարինէ, բայց մարդիկ քանի դրանց նմաններին են մորթոտում:

— Մեղք է: Ես ի՞նչ գիտեմ, Աստուած է այդպէս կարգադրել, մենք ի՞նչ մեղաւոր ենք, — պատասխանեց Մարինէն:

— Եթէ Աստուած ուրիշ կերպ կարգադրէր, աւելի լաւ կը լինէր: Հապա դու մի լաւ մտածիր. այն հաստավիզ խոզը պիտի վէր գցեմ ու մորթեմ. յետոյ չը գիտես թէ ինչպէս դառն պիտի թուայ մահը. մինչև երկինք է հասնում նրա ճղողը, — խոր մը-

տածելով ասաց Գօգիան և ապա փոխեց խօսակցութեան նիւթը:

— Էս տարի շատ աջողակ էինք, Մարինէ. առաջ այսպիսի հեշտութեամբ չէինք կարողանում կաղանդի հաց-զինին հասցնել: Ա՛խ, սուրբ Բարսեղի զօրութիւն, եթէ Խիկարի ասածները ճիշտ դուրս գան, վերջը լաւ ապրուստ կունենանք: Տէր Աստուած, եթէ այս կաղանդից իմ բախտի անիւը դէպի լաւը գառնար, ասաց Գօգիան և նրա աչքերը յուսով փայլեցին:

— Օրհնեալ է նրա զօրութիւնը, մի անգամ էլ մեզ նման թշուառների կողմը կը նայի և քաղցը կեանք կը տայ, նոյնպիսի յուսով պատասխանեց Մարինէն իր ամուսնուն:

— Այդպէս է, Մարինէ. ասած է՝ խեղճը շունչը յուսով կը փչէ: Կաղանդի համար մի փութ Ղրիմի ալիւր ճարեցինք և կարծես թէ ամբողջ աշխարհ մերն է, — դառն ծիծաղով ասաց Գօգիան իր կնոջը և սկսեց տընդդել խաճապուրին, որ նոր թոնրից հանած էր: Մարինէն պատրաստուում էր բաժանել ամուսնուն և որդկերանց. այդ բոպէին դըրսում Գօգիայի հաւատարիմ Ծաւիա անով շունը սկսեց սաստիկ հաջել, որ շուտով գարհուրելի կալանչոցի փոխուեց:

—Այ մարդ, շանը սպանեցին, բացա-
կան չեց ապշած Մարինէն:

—Գօզիա, էյ Գօզիա,— խուեց զրսից:

—Ըհը՛, գզիբի ձայնն է,— ասաց Մարի-
նէն վրդոված:

—Էս կաղանդ օրով ի՞նչ գործ ունի
ինձ հետ գզիբը,— ասաց Գօզիան Մարինէից
ոչ պակաս վրդովուած և մէջքը կռացրած մօ-
տեցաւ դռանը: Հէնց այդ ժամանակ միւս կող-
մից վրայ հասան գզիբն ու վեց զագախներ:
Բակի դռան մօտ ընկած էր վիրաւորուած
Ծաւիանն ու տանջուում էր վերջին շնչում:

—Գօզիա, մեզ շան տե՞ղ գրեցիր, ի՞նչ
է. տաս մանէթը շուտ կանցելարիա կը բե-
րես: Երեք օր առաջ յայտնեցի ձեր տանը,
իսկ հիմա էլի երկրորդ անգամ կրկին քաշ
տուիր այստեղ: Ես ոչինչ, բայց էս ոռու-
ներին ի՞նչ ջուղաբ ես տալու: Ծաշի համար
մի կով հերիք չի անի,— բարկացած ասաց
գզիբը Գօզիային:

—Իւանէ, ի՞նչ ես ասում. տասը մանէթ
հե՛շտ էր ճարելը. ոչ թէ երեք օրում,
այլ երեք ամսում էլ չեմ կարող տասը մա-
նէթ ճարել...

Գօզիան ուզում էր դեռ շարունակել,
բայց գզիբը նրա խօսքը կտրեց.

— Ձեա կարող ճարել. ոռուների մօտ
այդ չի անցնի. «ոյժը դարիդուսն էլ է վա-
րում», այդ հօ լսե՛լ ես. ճարել կը տան. լաւ
է, անխօս տաս, սրանք խօսել շատ չեն սի-
րում:

— Իմ գաւակների մորթող լինիմ, Իւա-
նէ, եթէ սև գրօշ ունենամ. մարդկութիւն
արա, համբերիր մի այս կաղանդն անցնի,
յետոյ մի տեղ վարձով կը մտնեմ, կը վճա-
րեմ,— աղաչում էր Գօզիան գզիբին:

— Հասկանում ես ասածդ. հէքե՛աթ ես ա-
սում ինչ է, ի՞նչ վարձով գնալ: Աշխարհ են
քանդում ու լացացնում, դու ինչե՛ր ես ա-
սում. փող չունես, ուրիշ բան տուր,— ոչխար,
խոզ, հաւ խօմ ունես:

— Ո՛ր տեղից ունե՛մ, այ մարդ, ոչխա-
րը ամառը գայլը կերաւ, հաւերը, խօմ զի-
տես, որ հիւանդութիւնից սատկեցին: Մա-
րինէն հազիւ կարողացաւ կաղանդի համար
մի երկու հաւ պահել. այն խօմ չե՛մ տալու:

— Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛... ասում եմ աշ-
խարհ են քանդում ու լացացնում, իսկ դու
էլի քու կաղանդի մասին ես մտածում. շուտ
տուր, եթէ ոչ քո կաղանդը հարամ կանեն:

Գօզիան փէտացաւ և խօսք չէր կարո-
ղանում ասել:

Կոպիտ

1007657

3
9

—Ի՞նչ ես մտածում, վերջացրո՛ւ. քեզ նման ուրիշն էլ ունենք, ճաշից յետոյ այնտեղ ենք գնալու,—կրկնեց գզիրը:

—Իւանէ, Ասածուն հայիր, քրիստոնեայ մարդ եմ, ասում եմ չունեմ, համարեա արտասուելով պատասխանեց Գօզիան:

Գզիրի ընկերները այլևս չը կարողացան տանել գզիրի և Գօզիայի այս երկար խօսակցութիւնը. նրանք նեղացած դուռացին.

—Ի՞նչ էք շատ խօսում, կամքով չի տալիս, ոյժով կը խլենք,—այդ խօսքերով նըրանք խուժեցին դէպի ներս:

—Եկաք շունն սպանեցիք, իսկ հիմա էլ ուզում էք տո՛ւնս կողոպտել, ես ձեզ ցոյց կը տամ,—գոռաց Գօզիան և ամուր կերպով հրեց այն զազախին, որ այդ միջոցին ուզում էր տուն մտնել:

Ղազախը գետին գլորուեց: Գօզիան ուզում էր տուն վազել հրացան վերջնելու և նրանով զիմադրելու, բայց այդ ըսողէին, նրա գլխին տեղադրին թրի կոթի հարուածներ:

«Վայ», ճշաց խեղճը և գետին փռուեց: Արիւնը բղխեց ձեղքուած գլխից և մի քանի վայրկեանում Գօզիայի մազերը կարմիր ներկուեցան: Մարինէն, որ մինչ այդ դռան յետն էր թագնուած, այդ ամենը տեսնելով,

զարհուրելի ճշոցով դուրս պրծաւ և կանչեց.

«Սպանեցին, օգնեցէ՛ք» և գզիրի վրայ ընկաւ. ուզում էր գոնէ եղունգներով նրա երեսը չանդռել, սակայն խեղճ կնոջը զազախները բռնեցին և յանձնեցին իրանց ընկերներից մէկին: Այս ընկերը արագով հարբած էր, նա տեսաւ թէ չէ Մարինէի գեղեցիկ դէմքը (նա դեռ երիտասարդ և բաւականի գեղեցիկ էր), սկսեց զօռով պաշպչել նրան: Խեղճը ճշում էր, աղաղակում և երկնքից ու աշխարհից օգնութիւն աղերսում. բայց օգնութիւն ոչ մի տեղից չէր հասնում: Գօզիայի երեխաներից մի քանիսը այնտեղ ահից լեղապատառ ճշում էին, միւսները թագ էին կենում: Աղմուկի վրայ հաւաքուեցան մի քանի հարևաններ. բայց ի՞նչ կարող էին անել. ամեն մէկը իր կաշուի համար էր դողդողում:

Կէս ժամ չանցած, գզիրն ու զազախները՝ Գօզիային թռկով կապած և մէջտեղ գցած՝ տանում էին դաւառապետի մօտ: Մրանց հետևում էին Գօզիայի կաղանդի խողով ու հաւերով բռնաւորուած մի քանի գիւղացի, որոնց յետևից գնում էր Մարինէն:

Գզիրը իսկապէս չէր ուզում տանել

Գօգիային, քանի որ մեղաւորն ինքն էր, որ խողը և հաւերը խլեցին և միեւնոյն ժամանակ զազախները Գօգիային բաւականին ձեծեցին, բայց նրա կարծիքը հաւանութիւն չը գտաւ իր ընկերների կողմից:

—Սա անօրէն բան է, նոյնիսկ մեզ ուզում էր ձեծել, անպատճառ պիտի սլաւո՞ւր—ասացին զազախներ և Գօգիային առաջ գցեցին մտրակի հարուածները տակ: Գօգիայի հարեաններից մի ձերուհի փորձեց խնդրել զգիրին և զազախներին, որ Գօգիային բաց թողնեն, բայց երբ զազախները մտրակ ցոյց տուին, ձայնը կտրեց:

III

Տափարակ տարածութեոն վրայ կառուցուած էր մի մեծ փայտաշէն տուն առանց ցանկապատի: Սա Ա. գիրլի գատարանը, կամ ինչպէս տեղացիներն էին ասում՝ «կանցելարիան» էր: Կազանդից մի քանի օր առաջ այս կանցելարիայում հիւրասիրուեցան գաւառապետը, ոստիկանները և ուսուցիչները: Այս անկոչ հիւրերի այցելութեան պատճառն էր «աւազակներին» հալածելու գործում Ա. գիրլացոց թոյլ վերաբերմունքը: Նրանց գալուց յետոյ՝ գիրլացիք

արդէն խօսում էին չարաբաստիկ զեկուցիայի մասին: Երբ լսում էին թէ կրկին զեկուցիան նշանակել, Ա. գիրլացի բնակիչները ամբողջ մարմնով զողողում էին: Նրանք անցեալ տարի զեկուցիայի համն արդէն առել էին: Զեկուցիան աւերեց նրանց գիրլը, այն ժամանակուանից հասցրած փաստերը մինչև այժմ դեռ չէին ուզողուել, իսկ այժմ էլի նոյնն էր սպասում:

Գաւառապետը բաժանեց ուսներին. մի մասը տեղաւորեց այն ընտանիքներում, որոնք կասկածի տակ էին աւազակներին թաղցնելում, նաև այն անձանց մօտ, որոնք որևէ ազգակցութիւն ունէին «աւազակների» հետ: Ինքը գաւառապետը, ոստիկանները և մնացած զազախները մի առժամանակ գտնուում էին գիրլի կանցելարիայում: Բացի գաւառապետից, որ կարգադրութիւն անելուց յետոյ գիրլաքաղաք պիտի վերադառնար, միւսները պէտք է տեղափոխուէին, գիրլացիների մօտ մինչև որ կը կարողանային աւազակներին բռնել: Գաւառապետի գալուց սկսած՝ կանցելարիայում ահագին բազմութիւն էր հաւաքուում: Թէ նրա և թէ հետևորդների ծախսը գիրլացիք էին տեսնում. որը փայտ, որը զազախների ձիաների

համար խոտ ու սիմինդը, որն էլ գեկուցիւ-
յի ծախսի համար փող էր բերում և աղա-
չում, պաղատում էին զրազրին և տանու-
տէրին, որ սաացական տան՝ երկրորդ
անգամ չը վճարելու համար: Յաճախ այս-
պէս գաւառապետը գիւղերն էր մանզալիս
«աւագակներ» բռնելու, բայց չէր կարողա-
նում նրանց գտնել և այդ պատճառով գիւ-
ղացոց վրայ էր չարանում: Կանչում էր տա-
նուտէրի և զրազրի ցոյց տուած «կասկա-
ծելի» անձանց, որոնցից մի քանիսին բան-
տարկում, մի քանիսին մտրակով և ճիւղո-
տով ձեծել տալիս: Իսկ այս անգամ նա ա-
ւելի չարացած էր այն պատճառով, որ իր
այնտեղ եղած ժամանակը Ա. գիւղից էլի
երկուսը փախան աւագակութիւն անելու:
«Ո՛չ, սրանք անպատճառ ապստամբուել են
ուզում. մինչև սրանց կաշին չը քերթեմ,
սրանք խելքի եկող պտուղներ չեն», ասում
էր զայրացած գաւառապետը:

Կէս օր էր, երբ գլխին ու զազախները
Ա. գիւղի կանցելարիային հասան, հետները
բերելով թոկով կապտած Գօզիա Ուրշվի-
լուն:

— Տանուտէր, կողոպտեցին, քանդե-
ցին, ձեծեցին, տիրութիւն արաւ. եթէ ար-

զարագատ ես, տիրութիւն արաւ, եթէ ոչ՝
քո աչքի առաջ գլուխս կը կտրեմ, աղաղա-
կում էր Գօզիան՝ կանցելարիան հասնե-
լուն-պէս:

Գլխին ու զազախները, ընդհակառակը,
Գօզիային մեղադրում էին օրինազանցու-
թեան համար. նա ձեռք էր բարձրացրել զա-
զախները վրայ և հարկը ժամանակին չէր
տուել:

— Սնւս, սնւս. թող գաւառապետը չը
լսէ, — ասում էին գիւղացիք, աշխատելով փա-
կել Գօզիայի բերանը:

— Ես էլ այն եմ ուզում, որ լսէ. եթէ
նա արդարագատ գաւառապետ է, թող տի-
րութիւն անի, ինձ կողոպտեցին, աղաղա-
կեց Գօզիան:

Տանուտէրը Գօզիայի մասին զեռ չէր
յայտնել գաւառապետին, որ նրա աղմու-
կի վրայ դուրս եկաւ ու հարցրեց.

— Ո՛վ է այս գիւղացին:

— Անհնազանդի մէկը, ձերդ գերագան-
ցութիւն. հարկ չի ուզում վճարել, — ասաց
զազախներից մէկը:

— Տիրութիւն արէք, աղա ջան, պաշտ-
պանեցէք. կազանդի օրով կ'ողոպտեցին, քան-
դեցին, ձեծեցին խեղճ քրիստոնեայիս: Աղա

ջան, ինչ էին ուզում ինձանից, գլուխս ինչու ջարդեցին, — բաշըրը վերցնելով գլխից, աղերսում էր Գօգիան գաւառապետին՝ ցոյց տալով արիւնաշաղախ գլուխը:

— Մեզ հետ կուում էր, ձերդ գերագանցութիւն, մեզ վրայ ձեռք բարձրացրեց և ուզում էր դեռ հրացան արձակել, — ասաց զազախը: Վերջը գզիրին ցոյց տալով՝ Ահա սա էլ մեզ հետ էր, բոլորը գիտէ:

Գզիրը տատանուում էր. երևում էր որ խիղճը նրան տանջում էր, բայց զազախնեւրից վախեցաւ և այդ պատճառով Գօգիա:ին մատնեց. — «Ճիշտ է ձերդ գերագանցութիւն, անհնազանդ է», աւելացրեց նա:

Այդ գիւղացուն այստեղ բերէք, — հրամայեց գաւառապետը:

Գօգիային գաւառապետի մօտ տարան:

— Քեզ սով սովորեցրեց անհնազանդ լինել և զինուորականի դէմ ձեռք բարձրացնել, — զայրացած հարցրեց գաւառապետը Գօգիային:

— Ես չէ՛, ազա ջան... նրանք կողոպտեցին ու ձեծեցին, դողդոջուն ձայնով պատասխանեց Գօգիան, և էլի ինչ որ ուզում էր ասել, բայց գաւառապետի մտրակը ընդհատեց նրա ասելիքը:

— Այ, դու անզգամ, այ... տեսնում էք՝ ուզում են ապստամբուել. ես գիտեմ թէ դուք, ովքեր էք, սպասեցէք, ես ձեզ ցոյց կը տամ. բոլորիդ էլ առանձին-առանձին կը քերթեմ... Ապա համարձակուեցէք... կատաղած գոռում էր գաւառապետը և արագ-արագ պատշգամբում յետ ու առաջ քայլում:

Գօգիան երկար ժամանակ անշարժ կանգնած էր, նրա կուրծքը ուժգին բաբախում էր և ծանր շունչ քաշում: Վերջապէս գաւառապետը ներս գնաց: Գօգիան տեղից շարժուեց և սկսեց ազազակել:

— Մեզ համար արդարութիւն չը կայ այս աշխարհում. ինձ կողոպտեցին, քանդեցին, ձեծեցին. կարծում էի թէ արդարութեան դռան մօտ եմ եկել, բայց աւանդ, այստեղ աւելի վատ օրի գցեցին ինձ: Ո՛ւր ես, սով արդարութիւն, սով Աստուած...

Ժողովուրդը՝ «սո՛ւս, սո՛ւս» ասելով աշխատում էր նրա բերանը փակել. իսկ Գօգիան անվերջ ազազակում էր: Մարինէն, որ այս բոլորը տեսնում էր, սկզբում ձայն չէր հանում, բայց այժմ նա էլ, իր ամուսնու հման կանչում էր. «Մեզ համար արդարութիւն չը կայ. գաւառապետ չէ, թուրք

է», հէնց այդ միջոցին դուրս պրծաւ գա-
լառապետը և ձայն տուեց.

— Քնշ տուէք այս անդգամին և ճիպոտի
երեսուն հարուած հասցրէք, իսկ յետոյ եր-
կուսին էլ բանտարկեցէք:

Ճիպոտի անունը լսելուն պէս մի ինչ
որ խորհրդաւոր մութ պատեց այնտեղ հա-
ւաքուածները գէմբին և տիրեց խորին գե-
րեզմանային լուռութիւն... Գօգիան գունատ-
ուեց, խեղճի լեզուն կապուեց— զարհուրելի
դէմքով կանգնած էր բազմութեան մէջ:
Մարինէն լաւ չը հասկացաւ գաւառապետի
հրամանը, բայց զգում էր, որ ինչ որ վատ
բան պիտի անցնէր իրանց գլխով և սար-
սափահար սպասում էր թէ ինչով պիտի
վերջանար այս բոլորը: Անցաւ մի քանի
րոպէ: «Շնուտ», նորից լսուեց գաւառապետի
հրամանը և ոսների թրխկոց: Տանուտէրը
Գօգիային մօտեցաւ: «Վայ ինձ, օգնեցէք»,—
գոռաց Գօգիան. ուզում էր դիմադրել, բայց
մի քանի զազախների ուժեղ բազուկներ
տապալեցին նրան: Ականատեսների մարմնով
սարսուռ անցաւ, երբ լսուեց Գօգիայի
սրտաձմիկ հառաչանքն ու աղաղակը: Մա-
րինէն այլևս չը կարողացաւ դիմանալ այս
տեսարանին, ուշաթափ գետին ընկաւ:

IV

Երեկոյան անում էր: Զինջ կապուտակ
երկինքը և ձիւնապատ գետինը ինչ որ նուր-
րական տեսք էին տալիս բնութեանը: Կար-
ծես թէ երկինքն ու երկիրը շունչ էին քա-
շում: Մասնակի ցրտից գետինը սառել էր:
Զը նայած որ Ա. գլուղի չքաւոր դասակար-
գի շրջանում թախիծն ու վիշտն էր տիրում,
սակայն չէին կարող սովորութեան գէմ
գնալ: Գաւառապետի պատուէրը կատարելուց
յետոյ ամեն մէկը շտապում էր իր տուն,
վաղուայ կաղանդի պատրաստութիւնները
տեսնելու:— Ի՞նչ անենք, ասում էին նրանք.
— ասած է՝ սովորութիւնը հաւատի նշան է:

Խեղճ յուսախաբները ապագայում ո՛չ
մի լաւ բանի չէին սպասում:

Գօգիա Ուիշվիլին տխուր սրտով, գլուխը
կախած՝ հետևում էր արցունքից աչքերը
ուռած Մարինէին: Գաւառապետն ու-
զեց մեծահոգի երևալ. նա տանուտէրին
պատուիրեց, որ վաղուայ նոր-տարու ա-
ռիթով առ այժմ բաց թողնէ Գօգիային: Իսկ
ինքը գնաց բաղաք, որ իր ընտանիքի հետ
միասին նոր-տարուն դիմաւորէ:

Արդէն մութն էր, երբ Գօգիան ու

Մարինէն տուն հասան: Առաւօտուայ տեսարանով սարսափած երեխաները, որ ամբողջ օրը անտէր էին մնացել, երբ ծնողներին տեսան, ուրախ-ուրախ առաջ վազեցին և շրջապատեցին նրանց: Փոքրիկ թէքրոն սողաց դէպի Գօգիան, ցրտից կարմրատակած փոքրիկ թաթիկներով սկսեց հայրիկի միրուքը քաշքշել և ասել. «հայիկ, ուլ է հաց, հաւ... երբ կը բէլէք, մայրիկը պահեց...» Գօգիան գգուելու փոխարէն՝ կատաղած ձեռքով հրեց իր փոքրիկ աղջկան և խանձուած փայտերի մէջ գցեց: Սեղճ երեխան այնպիսի աղեկտուր ճչոց բարձրացրեց, որ Մարինէն նրան տեսնելով քիչ մնաց ուշաթափուէր: Նա իր օրում չէր տեսել, որ Գօգիան այդպէս անողորմաբար վարուէր իր որդու հետ: Շըշմուած՝ մայրը շտապով վրայ ընկաւ, երեխային կրակից հանեց և ծիծ տուեց, բայց Մարինէի ծծերում կաթը ցամաքել էր, քաղցած երեխան ամուր կերպով քաշում էր, բայց մէջը ոչինչ չէր գտնում:

Գօգիան նստեց կրակի մօտ. ձեռքը ձակատին դրեց և խոր մտածմունքի մէջ ընկաւ. իսկ Մարինէն մի կերպ հանգստացել էր. նա նախ բլիթ թխեց երեխաների

համար, յետոյ բաժանեց, Գօգիային էլ առաջարկեց, բայց նա չընդունեց:

— Զէս ուտում: Շատ մտածելով ի՞նչ կը լինի, ինչէ՞րս կաւելանայ, այ մարդ: Շատերին մեզնից էլ նեղ օրը գցեցին: Զէս լսել, ասած է՝ «ցաւին քարէ պաւսպի նման պէտք է դիմադրել»: Սիրտդ հանգստացրո՛ւ, քիչ անոթ խմիր, գինին էլ վրայից. մի՞թէ կարելի է այսպէս ամբողջ օրը առանց ուտելու մնալ: Այս ասելով Մարինէն մօտեցրեց ամուսնուն, փայտէ ափսէն, որի վրայ դրուած էր մի բաժակ գինի և պանրով ուղղով թխած բլիթի կտոր:

— Հեռացիր, գոռաց Գօգիան կնոջ վրայ և հաց-գինին ափսէյով կրակը շարտեց:

— Վայ իմ օրին, երեսի վրայ գոյն չի մնացել. էլ ի՞նչպէս կարող է կերակրի մասին մտածել. երանի չը խելագարուի, ուրիշ ոչինչ չեմ ուզում: Ասենք ի՞նչ կայ զարմանալու, ինչ որ այսօր նրան հասցրին, այն բանը, մինչև անգամ հրէան չէր անի քրիստոնեային: Էն հալում նրան տեսնողը կը գժուէր, բայց ես, շան բաժին դառածս, ի՞նչպէս ողջ մնացի... Աստուած, զո՛ւ նրա դատաստանը տես, ով մեզ այս օրը հասցրեց: Մարինէն իր խօսքերը անէծքով վեր-

Չացրեց այն յուսով, թէ Գօզիան կը քնէր
և կը հանգստանար. իսկ ինքը սկսեց կա-
ղանդի պատրաստութիւն տեսնել: Բայց ինչ
պատրաստութիւն կարող էր տեսնել. խոզ
այլևս չունէին, հաւանոցում ոչ մի հաւ չէին
թողել, ոչ մի խաճապուրի չէր մնացել—
բոլորը տարել էին: Մարինէն ժողովեց մնա-
ցած ալիւրը, հունցեց, կըճակի վրայ դրեց:
Յետոյ ուղեց մի երկու հաւ բռնել, բայց
արդէն հաւերը ծառի վրայ էին թառել,
ինչպէս պիտի բռնէր: Երեխաների օգնու-
թեամբ կարողացաւ ծառից երեք հաւ իջե-
ցնել, որոնք այս ու այն կողմ էին փախչում:
Շատ չարչարուեց Մարինէն, բայց չը կարո-
ղացաւ ոչ մէկը բռնել: Շատ էր խանգարում
նրան փոքրիկ թեբշոն, որ հօր վրայ
նեղացած՝ մօրից պոկ չէր գալիս. մայրը որ-
քան աշխատում էր, որ նա հօր մօտ մնար,
չէր լինում, կրկին մօր ետևից էր վազում:
Վերջապէս կարողացաւ երկու հաւ բռնել:

«Այնքան այս շուր կտրուածները յե-
տևից ընկայ, որ առանց այն էլ շշմած գլու-
խըս աւելի ևս պտըտում է», խօսում էր
ինքն իրան Մարինէն: Քիչ հանգստանա-
լուց յետոյ՝ հաւերը մորթել տուեց, թեփ-
ուեց, մի խաճապուրի թխեց, մաքուր մեղ-

րից մօմ պատրաստեց, մի դաւ «Օղէսայի»
գինի հանեց կարասից: Երբ Մարինէն գոր-
ծը վերջացրեց՝ արդէն կէս-գիշեր էր:

Իսկ Գօզիան այդ միջոցին ծանր մը-
տածմունքներով պաշարուած՝ նայում էր
կրակին: Նա չիբուխի սիրահար էր, ու-
րիշ ժամանակ բերանից չէր հանում, իսկ
այժմ չիբուխը մոռայել էր: Փոքրիկ թեբ-
շոն բարկացած գէմքով երբեմն հօր վրայ
էր նայում, երևում էր որ նա չէր մոռա-
ցել իրան կրակի մէջ գցելը: Գօզիայի գէմ-
քի վրայ խորհրդաւորութիւն և յուսահատու-
թիւն էր նկարուած. երեխաները վախենում
էին հայրիկից. ոչ ոք չէր համարձակում
ճայն-ծպտուն հանել, կամ նրան մօտենալ:
Տան մէջ մեռելային լուծիւն էր թագա-
ւորում:

—Քունդ չի՞ տանում—հարցրեց Մարի-
նէն իր ամուսնուն. —տաք շուր կը բերեմ,
ոտներդ լուս, պառկիր... արդէն կէս գի-
շեր է:

Բայց Գօզիան կարծես թէ չէր լսում
կնոջ խօսքերը, մտախոհութեամբ կրկին
նայում էր կրակին: Մարինէն կրկնեց իր
խօսքերը, բայց էլի ոչ մի պատասխան չըս-
տացաւ: Ա՛խ ու վա՛խ քաշեց և սաստիկ յոգ-

նած պառկեց երեխաների մօտ, այն յուսով թէ Գօգիան էլ վաղ թէ ուշ կը պառկի: Մասաիկ յոգնածութիւնից ուժասպառ Մարինէն իսկոյն աչքերը փակեց: Տան մէջ խորին գերեզմանային լուսթիւն էր տիրել. միայն երբեմն Մարինէի ու երեխաների խումփոցները խանգարում էին այդ լուսթիւնը: Կրակը հանգչելու մօտ էր, մութ պատերի մէջ ինչ որ անախորժ, սարսուռ ազդող խաւար էր տիրում, որի մէջ առարկաները հազիւ էին նշմարում: Միայն հրացանը, որ կախուած էր անկիւնում, պսպրղում էր աղօտ լոյսի տակ: Գօգիան նրստած էր անշարժ, քունը մօտ չէր գալի նրա աչքերին. նա երբեմն-երբեմն գլուխը բարձրացնում էր և նայում գէպի այն անկիւնը, սրտեզ հրացանն էր կախուած. նրա ուշքն ու միտքը գէպի հրացանն էր ուղղուած: Այս դուրթեան մէջ անցաւ զիշերը, հասաւ արշալոյսը. ամեն կողմից արդէն սկսել էին աքաղաղները կանչել: Գօգիայենց աքաղաղն էլ թևերը թափահարեց ու սկսեց պարզ ու զիլ ձայնով «ծուղուրուղսւ» կանչել. նա իր տիրոջ նոր-տարին էր շնորհաւորում: Աքաղաղի ձայնը լսելուն պէս՝ Գօգիան խելագարի նման գլուխը դէս ու դէն շարժեց. թւում

էր թէ նա մի բանից հրաժարւում էր: Նա վերկացաւ նայեց քնած կնոջ և երեխաների կողմը. բոլորն էլ խոր քնած էին: Մի քանի րոպէ սկսեց նրանց նայել, երևի ուզում էր իմանալ, թէ ոչ ոք արթուն չէր: Յետոյ զգուշութեամբ մօտեցաւ անկիւնին, վերցրեց հրացանը և գէպի դուռը դիմեց: Դռան մօտ նա կրկին կանգ առաւ շնչասպառ, ահանջ զրեց քնած կնոջն ու երեխաներին: Նրանց մեղմ շնչառութիւնն էր միայն լրսւում: Վերջը Գօգիան զգուշութեամբ դուռը բաց արաւ և դուրս գնաց: Կանգնեց դռան մօտ: Լիալուսինը արդէն արևմուտք էր թեքուել և գէպի Գօգիայի բակն էր նայում: Մառած ձիւնի վրայ ծառերը իրանց ստուերներն էին ձգել: Հանդարտ, սառնամանիքից ծանրացած օդում պարզ լսում էր աքաղաղների կանչը: Գօգիան աչքը գէպի այն կողմը դարձրեց, լուսնի լուսի տակ երևում էր նրա Ծաւիա շան դիակը: «Խեղճ իմ Ծաւիա... ինչպէս էր կալանչում... Երևի շատ դառն է եղել մահը»... մամտաց ինքն իրան Գօգիան և շուռ եկաւ գէպի դուռը, կարծես թէ դռան հետ էր խօսում: «Դաւաճանում եմ քեզ—սկսեց նա հազիւ լսելի ձայնով—իմ անգին ընտանիք: Դաւաճանում

եմ քեզ, Մարինէ, և ձեզ, սիրասուն զաւակներս: Ես գնում եմ, ազատուում եմ, իսկ ձեզ թողնում եմ այս տանջանքների մէջ: Էլ չը կարողացայ դիմանայ և փախչում եմ: Դաւաճանում եմ քեզ, Մարինէ: Երեխաներիս քո յուսով եմ թողնում և փախչում: Դու աւելի քաջ գտնուեցար, քան ես... Ի՞նչ յոյսերով տուն ու տեղ դրինք... Միթէ կը մտածէի՞, որ այսպիսի վախճան պիտի ունենար... Ի՞նչ օրում են մնալու այսուհետև զաւակներս: Ներիր, Մարինէ, ներեցէք զաւակներս, ներեցէք, ես գլուխս ազատում եմ, բայց ձեզ անտէր եմ թողնում: Ի՞նչ անեմ... Վկայ է Աստուած, ամբողջ կեանքումս զիշեր-ցերեկ դադար չեմ ունեցել, քրտինքս հողի հետ էր խառնուում, բայց իմ սև օրին փրկութիւն չը հասաւ. մի ուրախ օր չը տեսայ... Այդ դեռ ոչինչ, բայց մըտրակով ձեծուել... Ո՛չ, սրանից յետոյ այլևս չարժէ ապրել»... Այստեղ Գօգիան կրկին սի քանի ըսպէ մտածողութեան մէջ ընկաւ, յետոյ ձեռքով թափահարեց և ասաց խուլ ձայնով. «Ո՛չ, անկարելի է, ամեն ինչ վերջացած է ինձ համար: Մնաս բարեաւ, Մարինէ, մնաք բարեաւ սիրելի, երեխաներս: Գնում եմ, ո՛ւր, ես ինքս էլ չը գիտեմ...

Թէքրօ, ներիր, որ երէկ զիշեր քեզ ձեծեցի. դ՛ու էլ, Մարինէ, որ պատասխան չը տուի: Ամենքիցդ էլ խնդրում եմ, որ ներէք ձեր դաւաճան Գօգիային... Դուք կարծում էք, հե՛շտ է ինձ համար ձեզանից բաժանուելը: Գնա՛լ... բայց ո՛ւր, ես ինքս էլ չը գիտեմ... Գլուխս պտըտուում է, ամբողջ մարմնով դողում եմ, աչքերս սթնում են... Ո՛չ, վերջացած է, վերջացած...»:

Գօգիան այդ խօսքերով լցրած հրացանը շտապով ուղղեց դէպի իր կուրծքը և ստով կայծառին դիպաւ. հրացանը որոտաց, նա կանգնած տեղից ցած գլորուեց: «Դ՛ու փոխարէնը հատուցանես, Աստուած», խուլ ձայնով արտասանեց նա և ընդ միշտ աչքերը փակեց:

Հրացանի ձայնը Մարինէին զարթեցրեց:

—Է՛յ, Գօգիա, չե՞ս լսում, արդէն լուսացել է, հրացանի ձայն է լսում: Մենք էլ վեր կենանք կաղանդին դիմաւոր ենք,— ձայն տուեց Մարինէն իր ամուսնուն, կարծելով թէ նա կրակի մօտ է քնած:

«Ի՞նչ խորն է քնել... լսւ, թող մի ըիչ քնի: Դեռ ես վեր կը կենամ, իսկ յետոյ կը զարթնեցնեմ... թո՛ղ քնի, մեղք է նրան զարթ-

նեցնելը... ամբողջ գիշեր նստած էր, ի՞նչպէս կարող էր քնել: Ի՞նչ օր զցեցին երէկ նրան, լաւ է որ դեռ ապրում է»... Այստեղ Մարինէն իսկոյն յիշեց, որ երէկ Գօգիան իրան պատասխան անգամ չը տուեց: Անմիջապէս վեր կացաւ կրակ վառեց, և սկսեց ամուսնուն վնասել: Գօգիան ոչ մի տեղ չէր երևում: «Ո՛ւր է գնացել արգեօք», ասաց ինքն իրան Մարինէն և բաց արաւ դուռն ու դուրս գնաց որ կանչի: Ոտքը շէմքից դուրս գնելուն պէս, բլթին վառօդի հոտ դիպաւ: Մարինէն սաստիկ վախեցաւ այդ հոտից: «Շրեկի քամին է բերել մօտականերից», մտածեց նա և սիրտ առնելով, սկսեց «Գօգիա» կանչել: Պատասխան չը կար: «Շրեկի գետակն է գնացել երեսը լուսնալու», ասաց ինքն իրան Մարինէն և ինքն էլ ուզեց գնալ, դէպի գետակը, որ հոսում էր իրանց տնից շատ մօտիկ:

Շրկու քայլ չարած, նրա ոտները մի փոփոկ բանի դէմ առան ու վայր ընկաւ: Իսկ Գօգիայի անշնչացած դիակն էր, որ մինչ այդ Մարինէն չէր նկատել: Լուսինը հազիւ էր լուսաւորում. պատերի ստուերները ծածկել էին նրա մարմինը: «Վայ ինձ», գոչեց Մարինէն և ուշաթափուեց:

Լուսացաւ: Սառած գետինը հայելու նման փայլում էր: Օդը ծանրացել էր սաստիկ ցրտից և մարդու շնչառութիւնը դժուարացնում: Ա. զիւղում անընդհատ հրացանի ձայներ էին լսում. ժողովուրդը կազանդին էր դիմաւորում:

— Էս ի՞նչ փորձանք է պատահել. էս ի՞նչ տեսակ ձայներ են գալիս Գօգիայենց տանից. կատաղած գոյլ է վրայ տուել, ինչ է, — կանչեց Գօգիայի հարևաններից մէկը, երբ նա առաւօտեան դուռը բաց էր անում, և իսկոյն դէպի Գօգիայենց վազեց: Սրան հետևեցին նաև միւս հարևանները:

Հարևանները Գօգիայենց բակը հասան. նրանց աչքին մի դարհուրելի տեսարան բացուեց. Մարինէն դանակը ձեռին երեխաների յետևից էր ընկել: Երեխաները ճշարով այս ու այն կողմն էին փախչում և թագ կենում. բայց Մարինէն հեռուից նշմարում էր նրանց, զլուխը քարշ էր զցում և սկսում հայել, կարծես կատուն ծիտեր էր որսում: «Հադա», կանչում էր նա և դէպի թագստեան տեղը դիմում: Երեխաները մօր ձայնը լսելով ուրիշ կողմ էին փախչում: Երբ Մարինէն

նրանցից մէկին հասնում և ուզում էր բռնել, երեխան սկսում էր սաստիկ ճշար.

«Վայ, վայ օգնեցէք, օգնեցէք, մորթեց»:

Այս ճշոցի վրայ Մարինէն կանգ էր առնում. «վայ» կոչում էր ինքն էլ և միւս երեխայի կողմն էր անցնում: Տան առաջ, փոսում ընկած էր Գօգլիայի զիակը. նրա գէմքը այնպիսի սառը, խորհրդաւոր կերպարանք էր ընդունել, որ նրան տեսնողը չէր կարող ամբողջ մարմնով չը դողալ: Նրա զգգգուած բեղ ու միրուքը, սպիտակախառն երկար մազերի մի մասը արեան մէջ էր թաթախուել: Մի բուռը հողով էր լցուած, միւս ձեռքում մի փունջ մազ կար: Ոտների մօտ փորուած հողը ցոյց էր տալիս, որ նա մի քանի անգամ ոտները ուժով գետնին էր քսել. երևի կեանքից բաժանուելը ծանր էր թուացել խեղճին: Տան մէջ անկողնի վրայ դրած էր կիսամորթ փոքրիկ Թէբրոն, որ երբեմն մի ոտը խսրին էր քսում և բաժանուում իր անբիծ կեանքից:

— Ի՞նչ խաբար է, այ աղջիկ, ի՞նչ է, — գոռացին զարհուրած հարևանները Մարինէին:

— Սո՛ւս, սո՛ւս, չը զարթեցնես, սուրբ Բարսեղն է, — ինչ որ օտարոտի շշուկով պա-

տասխանեց Մարինէն հարևաններին, յետոյ մի աղջկայ մօտենալով փսփսաց ականջում. «Նրէկ գիշեր երկնքից իջաւ ս. Բարսեղը, ասաց որ աշխարհը պիտի կործանուի ու փախաւ»: Հարևանները, որ մինչև այդ բաւականին հաւաքուել էին, մի կերպ բռնեցին Մարինէին, որ վախկոտ ձայնով ճչում էր. «Ներս խուժեցին, բոլորը տարան, սպանեցին, օգնեցէք»... Սրանից աւելի ոչինչ չը կարողացան իմանալ: Պարզ էր, որ Մարինէն խելագարուած էր: Ուրիշ ճար չը կար: Հարևանները Մարինէին կապեցին, ներս տարան: Հաւաքեցին այս ու այն կողմ թագնուած երեխաներին, որոնք դեռ ևս դուրս չէին եկել թագստատեղերից, վախենալով՝ չը լինի մայրիկը Թէբրոյի նման իրանց էլ մորթէ: Նրանցից մէկը տախտի տակն էր մտել. հազիւ կարողացան նրան մի կերպ դուրս քաշել, յանձնեցին հարևաններից մէկին, յետոյ մարդ ուղարկեցին տանուտէրի մօտ, եղելութեան մասին նրան յայտնելու: Հետևեալ օրը տանուտէրը եկաւ արձանագրութիւն կազմեց, ցուցակագրեց Գօգլիայի ընտանիքի գոյքը, որբերի հետ միասին յանձնեց հարևաններից ընտրուած խնամակալին: Այս գէպքից յետոյ անցաւ մի քանի

տարի: Մարինէն խելագարուած, պատանու-
տած շորերով փողոցէ փողոց էր շրջում և
անցուղարձ անողին ասում. «Երէկ գի-
շեր երկնքից իջաւ ս. Բարսեղը և ասաց,
որ աշխարհը պիտի կործանուի»:

Վերջապէս մի օր մահը վերջ դրաւ
թշուառ արարածի դառն կեանքին:

Գօգիայի տունը աւերակ էր դարձել,
միայն տան պատերն էին կանգուն մնացել.
տանիքը վազուց փակ ու քանդուել էր:

Մի երկու տարի ևս և ոչ ոք չէր ա-
սիլ թէ այդտեղ մարդիկ են բնակուել: Բայց
անա մէկը՝ կրկին տանիքը վրայ հաւաքեց
և օջաղը կենդանացրեց: Դա Գօգիայի անդ-
րանիկ որդին էր (միւսները դեռ զանազան
անձանց մօտ ծառայում էին), որ ամուս-
նացել և իր հօր սունն էր դարձել:

Յանկանք, որ սա հօր բաղդին չարժա-
նանայ, այլ երջանիկ ու քաղցր կեանք ու-
նենայ:

Handwritten signature

10

18933
18934
18935

2013

